

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

МАУП

**Методичні матеріали
для самостійної роботи студентів
з дисципліни «Вікова психологія»
(для бакалаврів)**

Київ - 2018

Підготовлено доцентом кафедри психології *О.Л. Шопшею*.

Затверджено на засіданні кафедри психології
(протокол № 1 від 27.08.2018)

Затверджено науково-методичною комісією кафедри психології (протокол № 1 від 7.09.2018)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і соціальних наук.

Шопша О.Л. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Вікова психологія” (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2018. - с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, методичні вказівки щодо організації самостійної роботи, основні поняття до кожної теми, питання для самоконтролю знань, список літератури для роботи з першоджерелами, творчі завдання, список рекомендованої літератури.

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у студентів ґрунтовних знань про зміст і закономірності психічного розвитку індивіда протягом онтогенезу, а також навичок емпіричного дослідження особливостей вікового розвитку психіки людини, вміння враховувати їх при організації навчально-виховної роботи в школі, психодіагностики та корекції відхилень від вікових нормативів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- основні закономірності психічного розвитку індивіда на різних етапах,
- принципи і методи побудови досліджень у віковій психології,
- критерії періодизації психічного розвитку,
- особливості формування пізнавальних, емоційно-вольових процесів та особистості протягом онтогенезу;
- вміння пояснювати психічний розвиток людини з позицій різних концепцій, ставити перед собою науково-пізнавальні завдання та розв'язувати їх, враховуючи якісні характеристики психічного розвитку людини, обґрунтовувати використання тих чи інших психодіагностичних, розвивальних та корекційних заходів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей людини.

Основні **завдання** курсу:

1. Ознайомити слухачів з основами поняттями, принципами, концепціями вікової та педагогічної психології.

2. Висвітлити специфіку психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, підходи до періодизації психічного розвитку особистості та основні психологічні закономірності процесу навчання та виховання.

3. Виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності, активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

«Вікова психологія» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку. Її вивчення передбачає розв'язання низки завдань фундаментальної професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема: опанування системою знань про закономірності психічного розвитку та становлення особистості на різних етапах її життя.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
з дисципліни
«Вікова психологія»

№ п/п	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження вікових особливостей психіки	
Тема 1	Вікова психологія як наука
Тема 2	Історія розвитку вікової психології
Тема 3	Фактори і закономірності психічного розвитку
Тема 4	Періодизація вікового розвитку
Змістовий модуль II. Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах	
Тема 5	Психологія дитини немовлячого віку
Тема 6	Психологічна характеристика дитини раннього віку
Тема 7	Психологія дошкільного дитинства
Тема 8	Психологічні особливості молодшого школяра
Тема 9	Психологія особистості підлітка
Тема 10	Психологія ранньої юності
Тема 11	Психологія ранньої дорослості
Тема 12	Психологія зрілого дорослого віку.
Тема 13	Психологія старості
Всього годин: 120	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль I.

Теоретико-методологічні основи дослідження вікових особливостей психіки

Тема 1. Вікова психологія як наука

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на особливості становлення предмету вікової психології - галузі науки, що вивчає закономірності психічного розвитку людини на різних етапах її індивідуального життя. В процесі вивчення рекомендованої літератури варто звернути особливу увагу на різноманітні теоретичні підходи до сутності та особливостей вікового розвитку людини.

Також студенти повинні засвоїти основні категорії методології психологічних досліджень, знати суть основних методологічних принципів наукового дослідження, вміти наводити відповідні приклади їх використання в практиці організації наукового дослідження.

Питання та творчі завдання за даною темою передбачають акцентування уваги студентів на принципових особливостях різних наукових методів дослідження в психології, їх різновидів; знання ними основних правил їх застосування, сильних та слабких сторін кожного з методів, можливостей їх подолання; вимог, що пред'являються до складання запитань бесіди, анкети, інтерв'ю, їх принципових відмінностей, процедури складання програми та протоколу спостереження, експерименту.

Словникова робота: предмет вікової психології, принципи психологічної науки, принцип детермінізму, принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку, методи організації дослідження: логіюдний (метод повздовжніх зрізів), порівняльний (метод поперечних зрізів), комплексний метод, близнюковий метод, методи збирання фактичного матеріалу та опрацювання результатів дослідження, методи інтерпретації даних, загально психологічні методи: спостереження, експеримент, бесіда, опитування, інтерв'ю, анкетування, тестування, проєктивні методи, контент-аналіз, метод аналізу продуктів діяльності, соціометрія.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте предмет вікової психології?
2. Які групи соціально-психологічних явищ вона вивчає?
3. Які завдання вирішує вікова психологія?
4. Яке місце займає вікова психологія в системі психологічних наук?
5. Що таке «вік» з психологічного погляду?
6. Охарактеризуйте принципи наукового вивчення вікового розвитку?
7. Які методи дослідження використовуються при вивченні вікової психології?

8. Які основні вимоги до бесіди та анкетування, яких необхідно дотримуватися дослідникові?
9. Охарактеризуйте основні ознаки науково - психологічного дослідження у віковій психології?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. В зошитах для самостійної роботи визначте об'єкт і предмет вікової психології.

2. Галузь психологічної науки, яка вивчає особливості психічного та особистісного розвитку людини на різних етапах її життя, називають:

- а) психологією навчання;
- б) психологією виховання;
- в) віковою психологією;
- г) педагогічною психологією.

3 цілеспрямоване планомірне сприйняття певних явищ – це:

- а) експеримент;
- б) бесіда;
- в) спостереження;
- г) аналіз документації.

4. Стандартизовані методики у віковій психології, що мають на меті вивчення особистості як цілісної унікальної структури, - це:

- а) опитувальники;
- б) анкети;
- в) проєктивні методики;
- г) тести.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. А.Н. Леонтьев. Личность как предмет психологического исследования / Психология личности.Т.2. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2002. – С.165-175.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Просвіта, 2001.- стор.30 - 40

Теми рефератів.

1. Предмет вікової психології
2. Проблема психічного розвитку та формування особистості в працях вітчизняних психологів П.П. Булонський, Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, Г.С.Костюк.

Література:

основна: 1,6,14,20,21,29,
додаткова:1,9,12,16

Тема 2. Історія розвитку вікової психології.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на зародження знань з вікової психології у давньому світі, розвиток ідей у середньовіччі та в епохи Відродження і Просвітництва, становлення у ХІХ – на початку ХХ століття, розвиток загальних тенденцій у другій половині ХХ століття, а також виникнення і розвиток вікової психології в Україні.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Які уявлення про розвиток психіки людини, існували у давньому світі?
2. Що є спільного і відмінного між основними ідеями вікової психології в період середньовіччя та в епоху Відродження?
3. Визначте ідеї психічного розвитку?
4. Як відбувалося становлення вікової психології у другій половині ХІХ століття?
5. У чому полягають особливості виникнення і розвитку вікової психології в Україні?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Засновником дитячої психології вважають:

- а) німецького філософа Альфреда Тідемана;
- б) німецький психолог Альберт Кусмауль;
- в) французький філософ Іпполіт Тен;
- г) англійський ембріолог і психолог Віктор Прейер.

2. Вставте пропущені слова та закінчить висловлювання Г.С.Костюка: «Соціалізація дитини відбувається через її _____, засвоєння _____, вростання в життя _____, через перехід зовнішніх (_____) відношень у внутрішні (_____) властивості особистості, яка розвивається»

- а) інтраіндивідуальні;
- б) інтеріндивідуальні;
- в) суспільства;
- г) діяльність;
- д) соціального досвіду

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – стор. 39 - 71

Теми рефератів.

1. Проблема психічного розвитку і формування особистості у вітчизняній та зарубіжній психології.

Література:

основна 1,5,6,7,12,14,19,20,27,29
додаткова 4,10,12.

Тема 3. Фактори і закономірності психічного розвитку

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на психічний розвиток людини протягом всього життя, про особливості та закономірності психічних змін, реалізацію потенціалу особистості на кожному етапі її життя. В процесі вивчення рекомендованої літератури варто звернути особливу увагу на різноманітні теоретичні основи вікової психології.

Словникова робота: психіка, психічний розвиток, філогенез, онтогенез, нерівномірність психічного розвитку, сенситивні періоди психічного розвитку, пластичність психіки, внутрішні суперечності психічного розвитку, соціальна ситуація психічного розвитку, актуальний рівень психічного розвитку, зона найближчого розвитку.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність психіки особистості?
2. Які критерії та показники використовують для характеристики особистісного та психічного розвитку?
3. Які основні класичні концепції психічного і особистісного розвитку дитини Ви знаєте?
4. Які основні умови психічного розвитку?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Поясніть, як взаємопов'язані між собою розвиток психіки із середовищем та умовами життя організму. Наведіть конкретні приклади, що ілюструють цей взаємозв'язок.

2. Найсприятливіший вік для розвитку тих чи інших психічних функцій, що визначають психічний розвиток дитини, називають:

- а) пубертатним періодом;
- б) критичним періодом;
- в) сенситивним періодом;
- г) перехідним періодом.

3. Закономірностями психічного розвитку є:

- а) інтеграція, послідовність, рухомість, ригідність;
- б) нерівномірність, пластичність, компенсація, інтеграція;
- в) лабільність, інертність, активність, послідовність;
- г) динамічність, рухомість, пластичність, послідовність.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – стор. 72 - 89

Теми рефератів.

1. Загальні закономірності розвитку особистості.

Література:

основна: 1 – 3,5 – 8,13 – 15,20, 25, 28,30

додаткова:2,7,14

Тема 4. Періодизація вікового розвитку

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на: принципи і критерії вікової періодизації, соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності та психічні новоутворення як критерії вікової періодизації, знати поняття про вік.

Відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами вікової періодизації Д. Б. Ельконіна, стадії соціалізації за А. В. Петровським, психосексуальні стадії розвитку особистості за З. Фрейдом, нормальну і аномальну лінії розвитку в періодизації Е. Еріксона.

Словникова робота: вікові періоди та кризи, основні фактори психічного розвитку, провідна діяльність, дитинство основні новоутворення.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність біогенетичного підходу до дослідження психіки дитини?
2. Дайте загальну характеристику динамічної концепції сексуального розвитку З.Фрейда? Які стадії психічного розвитку Ви знаєте?
3. Дайте загальну характеристику епігенетичній теорії розвитку особистості Е.Еріксона? Які стадії життєвого шляху особистості Ви знаєте?
4. У чому полягає сутність концепції соціального на учіння?
5. Дайте характеристику когнітивного підходу?
6. В чому полягає концепція діалектичного характеру розвитку Г.С.Костюка?
7. Дайте загальну характеристику теорії розвитку вищих психічних функцій Л.С.Виготського?
8. Дайте характеристику природному і соціальному у психічному розвитку?
9. В чому полягають зовнішні умови психічного розвитку?
10. В чому полягають внутрішні умови психічного розвитку?
11. Які типові прояви суперечності? Охарактеризуйте їх.
12. Які основні фактори, що детермінують психічний розвиток Ви знаєте.
13. Які найважливіші закономірності розвитку психіки?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. «Закон рекапітуляції» це:

- а) вся поведінка особистості обумовлена несвідомим біологічними потягами або інстинктами;
- б) народжуючись біологічним індивідом, людина стає особистістю завдяки дії соціальних умов життя;
- в) індивідуальний розвиток повторює стадії розвитку людського суспільства;
- г) життя особистості, її відношення є результатом підкріплюючого на учіння, засвоєння знань і навичок.

2. Провідна діяльність - це

- а) найулюбленіша, найцікавіша для дитини діяльність;

- б) діяльність, у процесі якої відбуваються найголовніші зміни в психіці дитини і підготовка до нового етапу розвитку дитини;
- в) діяльність, яка посідає головне місце в житті;
- г) діяльність, на яку дитина витрачає найбільше часу.

3. Закінчить наступні твердження:

- а) природне у психічному розвитку це....
- б) соціальне у психічному розвитку це...
- в) рушійними силами психічного розвитку є...
- г) зовнішні умови розвитку це...
- є) внутрішні умови розвитку це...

4. Діяльність у процесі якої відбуваються найголовніші зміни у психіці дитини і підготовка до нового етапу розвитку дитини, - це:

- а) провідна діяльність;
- б) навчальна діяльність;
- в) ігрова діяльність;
- г) трудова діяльність.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Просвіта, 2001.- стор.43 - 60

Теми рефератів.

1. Діяльність як основа психічного розвитку та формування особистості.

Література:

основна: 1,6,14,20,21,29,

додаткова:1,9,12,16

Змістовний модуль II.

Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах

Тема 5. Психологія дитини немовлячого віку

Методичні вказівки: відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами особливостей розвитку новонародженого, психічний розвиток немовляти, основні новоутворення даного періоду, кризи першого року життя.

Словникова робота: акт хапання, криза новонародженості, комплекс пожвавлення, реакція на новизну, харчове, слухове та зорове зосередження, конвергенція очей, лепет.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. У чому полягають особливості розвитку новонародженого?
2. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку немовляти?
3. У чому полягає комплекс пожвавлення?

4. У чому виявляється суть пізнавального розвитку немовляти?
5. Охарактеризуйте основні новоутворення періоду немовляти?
6. В чому полягає криза першого року життя?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. У новонародженої дитини краще розвинений і більш підготовлений до функціонування:

- а) моторний апарат;
- б) сенсорний апарат;
- в) опорно-руховий апарат;
- г) артикуляційний апарат.

2. Позитивна емоційно-дійова реакція новонародженого на появу дорослого, особливо на голос матері, її обличчя, дотики називається:

- а) стадією немовляти;
- б) комплексом поживлення;
- в) початком психічного життя;

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психологія розвитку. – СПб.: Издательство «Питер», 2000 – стор. 206 - 248

Теми рефератів.

1. Провідна діяльність та її розвиток у дітей немовлячого віку.

Література:

основна: 1, 5, 6, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 28, 30

додаткова: 4, 6, 15, 16

Тема 6. Психологічна характеристика дитини раннього віку.

Методичні вказівки: самостійна робота з даної теми передбачає активізацію у студентів знань про соціальну ситуацію розвитку, провідну діяльність та новоутворення в ранньому дитинстві, кризу трьох років.

Словникова робота: наочно-дійове мислення, мотивуючі уявлення, мовне спілкування, ситуативно-дійове спілкування, орієнтація в предметах, криза трьох років, символічна гра.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку в ранньому дитинстві?
2. У чому полягає провідна діяльність у ранньому дитинстві?
3. Охарактеризуйте основні психічні новоутворення раннього дитячого віку?
4. В чому полягає криза трьох років?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Провести обстеження дитини 2 – 3 років та дати характеристику рівню розвитку її сприймання.

2. Якщо дитина віком 8 – 12 місяців відмовляється йти на руки до всіх, крім близьких родичів, це свідчить про:

- а) почуття прив'язаності;
- б) капризність;
- в) комплекс неповноцінності;
- г) відсутність афіліації.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психологія розвитку. – СПб.: Издательство «Питер», 2000 – стор.253 - 292

Теми рефератів.

1. Психосоціальний розвиток в ранньому дитинстві

Література:

основна: 1,2,5,8,10,14,17,29,30

додаткова: 2,5,8,17

Тема 7 Психологія дошкільного дитинства.

Методичні вказівки: відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами психологічних особливостей розвитку дитини, а саме: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, виникнення новоутворення у психічній та особистісній сферах, інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини, формування готовності до навчання у школі.

Словникова робота: рольова гра, сенсорні еталони, наочно-образне мислення, підпорядковані мотиви поведінки і діяльності, внутрішні етичні інстанції

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку в дошкільному віці?
2. У чому полягає провідна діяльність у дошкільному віці?
3. В чому проявляється роль гри як провідного виду діяльності дошкільника?
4. Охарактеризуйте основні психічні новоутворення дошкільного віку?
5. В чому полягають особливості сенсорного розвитку дошкільника?
6. Дайте загальну характеристику розумового розвитку дошкільника?
7. Які кризи переживає дитина до 7 років? Чим спричинені вони.
8. В чому полягає готовність дошкільника до навчання в школі?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Провести обстеження дитини дошкільного віку та дати характеристику рівню розвитку її сприймання та мислення.

2. Мислення дітей раннього віку здебільшого є

- а) образним та словесним;
- б) наочно-дійовим;
- в) абстрактним;

г) словесним.

1. Комплексом поживлення називають:

- а) реакцію, коли дитина тягнеться до джерела їжі;
- б) позитивну емоційну реакцію дитини на дорослого ;
- в) реакцію, коли дитина повертає голову в бік джерела звуку;
- г) реакцію, коли дитина фіксує предмет очима.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психология развития. – СПб.: Издательство «Питер», 2000 – стор.292 - 348

Теми рефератів.

- 1. Пізнавальна сфера шестирічної дитини.
- 2. Психологічний зміст кризи дошкільника.

Література:

основна: 1 – 3,5 – 8,13 – 15,20, 25, 28,30

додаткова: 2,7,14

Тема 8. Психологічні особливості молодшого школяра

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці, який зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі, формуванням ставлення учнів до школи і вчителя, змістові, цільові складові навчальної діяльності, мотиваційні, операційні, емоційно-вольові, комунікативні компоненти учіння, результативні, контрольно-оцінні складові учіння, а також ставлення учнів до учнів. Успішне переборювання учнями труднощів у навчальній діяльності і ставлення до неї, значною мірою залежать від того, як формується вміння вчитись, вплив батьків на успіхи у навчальній діяльності, а також ігрова діяльність.

При виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на те, що у процесі навчання здійснюється розвиток пізнавальних процесів який характеризується кількісними та якісними їх змінами і виявляються зокрема в розвитку відчуттів, сприймання, пам'яті, уваги, що полягає в переходах від переважно репродуктивних її форм до творчої переробки уявлень, розвитку мислення, мовлення, уваги.

Словникова робота: фізична готовність, об'єктивна і суб'єктивна психічна готовність дітей до школи, мотиви учіння школярів, довільність психічних процесів, понятійне (науково-теоретичне) мислення, сприймання форм предметів, мимовільна та розвиток довільної уваги, логічна пам'ять,

Питання та завдання для самоконтролю:

- 1. Які основні фактори зумовлюють психічний розвиток молодшого школяра?
- 2. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку молодшого школяра?

3. В чому полягає провідна діяльність молодшого школяра?
4. Які основні новоутворення виникають у молодшому шкільному віці?
5. Охарактеризуйте розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра?
6. В чому полягає розвиток сприймання молодшого школяра?
7. В чому полягає розвиток уяви у учнів початкових класів?
8. Які досягнення у розвитку пам'яті характерні для учнів початкових класів?
9. У чому полягає розвиток мислення і мовлення молодших школярів?
10. Поясніть розвиток уваги молодшого школяра?
11. В чому полягає розвиток інтелекту молодшого школяра?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Провести експериментальне вивчення мотивів поведінки та діяльності молодших школярів.
2. Дослідити рівень домагань у молодших школярів.
3. Провести обстеження молодшого школяра та дати характеристику розвитку пам'яті та мислення.

4. Рівень розвитку дитини, який характеризується її невмінням самостійно виконати завдання, а тільки за допомогою вчителя, називається:
 - а) зоною найближчого розвитку;
 - б) рівнем актуального розвитку;
 - в) рівнем знань, умінь, навичок;
 - г) нормальним психічним розвитком.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – стор. 165 - 175

Теми рефератів.

1. Особливості спілкування молодших школярів з однолітками.
2. Психосоціальний розвиток молодшого школяра.

Література:

основна: 1,2,5,8,10,14,17,29,30

додаткова: 2,5,8,17

Тема 9. Психологія особистості підлітка.

Методичні вказівки: відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами психологічних особливостей розвитку підлітків, так як в ньому багато джерел і починань всього подальшого становлення особистості. Особливу увагу слід звернути на втрату дитячого статусу, хоч зберігаються нереалістичні уявлення про власні привілеї і статус дорослих., психологічні новоутворення.

При виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на розвиток мислення, пам'яті, формування цілісніше усвідомлення того, що

відбувається навколо, розширюються межі уяви, діапазон суджень. Особливу увагу потрібно звернути на формування когнітивного розвитку у підлітковому віці який характеризується розвитком абстрактного мислення, логічної пам'яті.

Словникова робота: пубертатний вік, акселерація, статеве дозрівання, почуття дорослості, самосвідомість, теоретичне мислення, абстрактне мислення, інтелектуалізація психічних процесів, мета пізнання, процеси пам'яті: запам'ятовування збереження, відтворення, стійкість, обсяг, розподіл, переключення уваги, пізнавальна самодіяльність: самостійний пошук та набуття знань, формування корисних умінь і навичок.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що означає «перехідний» вік?
2. В чому полягає соціальна ситуація у підлітковому віці?
3. Дайте загальну характеристику біологічного фактору у розвитку підлітків.
4. Які умови сучасного життя сприяють становленню дорослості?
5. На що спрямована соціальна активність підлітків?
6. В чому полягає суть кризи підліткового віку?
7. Які основні новоутворення підліткового віку?
8. В чому полягає розвиток пізнавальних процесів у підлітковому віці?
9. Дайте характеристику розвитку мислення?
10. В чому полягає розвиток пам'яті підлітка?
11. Які досягнення у розвитку мислення і мовлення характерні для учнів підліткового віку?
12. Дайте загальну характеристику когнітивного розвитку які характерні для підліткового віку?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Почуття дорослості – це новоутворення в психіці дитини:
 - а) підліткового віку;
 - б) дошкільного віку;
 - в) молодшого шкільного віку;
 - г) раннього юнацького віку.
2. Складіть психологічну характеристику підлітка.
3. Проведіть обстеження дитини підліткового віку та дайте характеристику рівню розвитку її пізнавальних процесів.
4. Проведіть експериментальне вивчення мотивів поведінки та діяльності школярів підліткового віку.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – стор. 191 - 205

Теми рефератів.

1. Почуття дорослості у підлітковому віці.
2. Підлітки в сім'ї.

Література:

основна: 1,2,5,8,10,14,17,29,30

додаткова: 2,5,8,17

Тема 10. Психологія ранньої юності.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на соціальну ситуацію розвитку в старшому шкільному віці зумовлену особливостями перебування учня на порозі самостійного життя, необхідністю особистісного і професійного самовизначення, вибору життєвого шляху, новоутворення раннього юнацького віку – самовизначення, що постає як проблема юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості.

Відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами прогресивного розвитку теоретичного мислення, формування інтелекту як цілісної структури. Особливу увагу потрібно звернути на індивідуальний стиль діяльності: пізнавальний і когнітивний, формування ментального досвіду, вироблення індивідуального варіанту способів сприймання, запам'ятовування і мислення, які визначають шляхи набуття, накопичення, перероблення та використання інформації.

Словникова робота: юність, старший школяр, самовиховання, професійне та особисте самовизначення, соціалізація, ідентичність, зумовленість, дифузія, мораторій, досягнення ідентичності, словесно-логічне мислення, індивідуальні особливості мислення: глибина, гнучкість, широта, усвідомленість, самостійність, чутливість до допомоги критичність, активність, економність, мовленнєва підготовка, властивості сприймання: цілісність, осмисленість, предметність, вибірковість, апперцепція, самоспостереження, репродуктивна, відтворююча та творча уяви

Питання та завдання для самоконтролю:

1. На яких підставах ранню юність називають перехідним віком?
2. Дайте загальну характеристику процесу фізичного дозрівання в ранній юності?
3. Охарактеризуйте основне новоутворення раннього юнацького віку?
4. Проаналізуйте особливості соціальної ситуації розвитку в ранній юності?
5. В чому полягає суть кризи ідентичності в ранньому юнацькому віці?
6. Які основні варіанти становлення ідентичності в ранньому юнацькому віці Ви знаєте?
7. В чому полягає особистісне самовизначення в ранньому юнацькому віці?
8. Розкрийте сутність професійного становлення старшокласників?
9. В чому полягають особливості розвитку мислення у старшокласників?
10. Які зміни відбуваються у розвитку мовлення старшокласників?
11. Які особливості розвитку сприймання у ранньому юнацькому віці?
12. В чому полягає особливість розвитку уяви у старшокласників?

13. Які зміни відбуваються у розвитку пам'яті старшокласників?

14. Які особливості розвитку уваги у ранньому юнацькому віці?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Новоутвореннями раннього віку є:

- а) маніпуляції з предметами;
- б) засвоєння моральних норм і правил;
- в) перетворення сприйняття в самостійній пізнавальній процес;
- г) комплекс поживлення.

2. Провідною діяльністю старшого шкільного віку є:

- а) спілкування з ровесниками;
- б) пізнавальна діяльність;
- в) навчально-професійна діяльність;
- г) гра.

3. Провести обстеження старшокласників та дати характеристику рівню розвитку її пізнавальних процесів.

4. Проведіть експериментальне вивчення мотивів поведінки та діяльності школярів старшого шкільного віку

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психологія розвитку. – СПб.: Издательство «Питер», 2000 – стор. 648 - 690

Теми рефератів.

1. Особливості становлення особистості в ранньому юнацькому віці.

Література:

основна: 1 – 3, 5, 6, 16, 23, 26, 28

додаткова: 5, 8, 14

Тема 20. Психологія ранньої дорослості.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на дорослість як психологічний період, та проблему періодизації дорослості, соціальна ситуація розвитку та провідну діяльність. Особливу увагу звернути на розвиток особистості в період дорослості та нормативні кризи дорослості. Психофізіологічний та пізнавальний розвиток в період дорослості.

Словникова робота: самореалізація, самовираження, світогляд, соціальна орієнтація особистості.

Питання та завдання для самоконтролю:

- 1. В чому полягає проблема періодизації дорослості?
- 2. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку та провідну діяльність ранньої дорослості?
- 3. Дайте характеристику розвитку особистості в період дорослості?
- 4. В чому полягає провідна роль у світогляді старшокласників?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – стор. 244 - 251

Теми рефератів.

1. Формування професійних інтересів у старшокласників.

Література:

основна: 1 – 3,5 – 8,13 – 15,20, 25, 28,30

додаткова: 2,7,14

Тема 12. Психологія зрілого дорослого віку.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на зміни фізичного розвитку в зрілому дорослому віці, розвиток когнітивної сфери в зрілому дорослому віці, сімейні стосунки, професійний розвиток.

Особливу увагу звернути на особливості Я-концепції в зрілому дорослому віці та кризи зрілого віку.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Опишіть основні підходи до періодизації дорослого віку
2. Назвіть основні критерії дорослості.
3. З яких фаз складається період зрілої дорослості
4. Охарактеризуйте основні типи поведінки в зрілому дорослому віці.
5. Назвіть особливості розвитку когнітивних психічних процесів у зрілій дорослості.
6. Назвіть особливості розвитку Я-концепції в зрілій дорослості.
7. Визначте основні ознаки кризи зрілого віку.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Обговоріть з батьками, зі знайомими старшими 40 – 60 років проблему вікових криз, звернувшись до їхнього суб'єктивного досвіду. Продумайте ті запитання, які доцільно поставити, та їх тактовну форму.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психологія розвитку. – СПб.: Издательство «Питер», 2000 –

Теми рефератів.

1. Особливості фізичних змін у чоловіків і жінок зрілого дорослого віку.
2. Криза зрілого віку як перехід до старості.

Література:

основна: 1,2,5,8,10,15,18,22,26,28,29,31

додаткова: 1,6,9,17

Тема 13. Психологія старості

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на старість як біосоціопсихологічне явище. Знати теорії старіння і старості та проблему вікових меж старості.

Відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами соціальної ситуація розвитку і провідної діяльності в старості.

Особливу увагу потрібно звернути на особисті особливості в старості, Я-концепцію та пізнавальну сферу в старості.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Назвіть основні періоди старості.
2. Назвіть базові критерії старіння.
3. Дайте характеристику основним теоріям старості та старіння.
4. Назвіть особливості розвитку когнітивної сфери у старості.
5. Назвіть основні причини зниження інтелектуальних функцій у старості.
6. Визначте основні чинники розвитку інтелектуальних функцій у старості.
7. Охарактеризуйте процес адаптації людини після виходу на пенсію.

Робота з першоджерелами (анотування літератури):

1. Крейг. Г. Психология развития. – СПб.: Издательство «Питер», 2000

Теми рефератів.

1. Психологічні засоби збереження інтелектуальних функцій у старості.
2. Проблема старості в умовах сучасного українського суспільства.

Література:

основна: 1,2,5,8,10,15,18,22,26,28,29,31

додаткова: 1,6,9,17

Список літератури.

Основна

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М., 1997.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. — М.: Просвещение, 1967.
3. Брунер Дж. Психология познания. — М.: Прогресс, 1977.
4. Валлон А. Психическое развитие ребенка. — М.: Просвещение, 1967.
5. Вікова психологія/ за. Ред. Г.С.Костюка. – К., 1976.
6. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. — Просвещение, 1979.
7. *Выготский Л. С.* Развитие высших психических функций // Собрание сочинений: В 6 т. М., 1983. Т. 3.
8. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения.— М.: Педагогика, 1986.
9. Коломинский Я. Л. Психология детского коллектива. — Минск Народная osvita, 1984.

10. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста: Кн. для учителя. — М.: Просвещение, 1988
11. Кон И. С. Психология ранней юности. — М.: Просвещение, 1989.
12. Крайг Г. Психология развития. — СПб.: Питер, 2000.
13. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников. — М.: Просвещение, 1976.
14. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет). — М., 1997
15. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. М., 1981.
16. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст. — М.: Педагогика, 1971.
17. Маркова А. К, Матис Т.Д., Орлов А. Б. Формирование мотивации учения. — М.: Просвещение, 1990.
18. Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М., 1972.
19. Мухина В. С. Детская психология. — М.: Просвещение, 1985.
20. Практикум по возрастной и педагогической психологии. / Под ред. Щербакова. — М. 1987
21. Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии / Под ред. В. В. Давыдова. — М.: Педагогика, 1978.
22. Психология современного подростка / Под ред. Д. И. Фельдштейна. — М.: Педагогика, 1987.
23. Рабочая книга школьного психолога. / под ред. Дубровиной И.В., - М., 1991.
24. Развитие творческой активности школьников / Под ред. А. М. Матюшкина. — М.: Педагогика, 1991.
25. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебное пособие. — М. 1995
26. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека / Под ред. И. В. Равич-Щербо. — М.: Педагогика, 1988.
27. Руководство практического психолога: Психологические программы развития личности в подростковом и старшем школьном возрасте. /Под ред. И.В.Дубровиной. — М., 1997.
28. Савчин М.В., Василенко Л.Н. Вікова психологія: навчальний посібник. — К.: Академвидав, 2005
29. Галызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологические основы). М., 1984
30. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. — М., 1981.
31. Ериксон Е. Идентичность: юность и кризис. — М., 1996.

Додаткова.

1. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе. - М., 1997.
2. Брунер Дж. Психология познания. — М.: Прогресс, 1977.
3. Волков К. Н. Психологи о педагогических проблемах. М., 1981.
4. Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. — М.: Педагогика, 1982. — Т. II. Мышление и речь.

5. Деркач А. А., Щербак С. Ф. Педагогическая эвристика. Искусство овладения иностранным языком. — М.: Педагогика, 1991.
6. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении. М., 1972.
7. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. М., 1996.
8. Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 2000.
9. Ильясов И. И. Структура процесса учения. М., 1986.
10. Кан-Калик В. А. Учителю о психологии общения. — М.: Просвещение, 1990.
11. Крикунов А. С, Чернышев А. С, Луньков А. И. Социально-психологические основы работы классного руководителя. М., 1989.
12. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя. Л., 1985.
13. Маркова А. К., Матис Т. А., Орлов Б. А. Формирование мотивации учения. М, 1990.
14. Познавательные процессы и способности в обучении / Под ред. В. Д. Шадрикова. — М.: Просвещение, 1990.
15. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. — СПб.: Питер, 1999.
16. Фридман Л. М., Волков К. Н. Психологическая наука — учителю. — М.: Просвещение, 1985.
17. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М., 1981